

Csige Zoltán:

Nemzeti bíróságok, mint a palesztin-izraeli konfliktus újabb szinterei – az univerzális joghatóság alkalmazásának egyes kérdései

A nemzetközi sajtó egyre gyakrabban számol be olyan magas rangú izraeli katonákról és politikusokról, akiket a legsúlyosabb bűncselekmények – háborús és emberiség elleni bűnök, illetve népiirtás – elkövetése miatt kísérelnek meg külföldön letartóztatni és bíróság elé állítani. Az esetek érdekessége, hogy a vélt elkövetőknek nem egy nemzetközi törvényszék előtt kellene felelniük tetteikért, hanem az univerzális joghatóság alapján arra nyílna lehetőség, hogy valamely, a palesztin-izraeli konfliktuson kívül álló ország nemzeti bírósága előtt. Úgy tűnik tehát, hogy a palesztin-izraeli konfliktus egy új szintérről gyarapodott, ahol a felek jogi eszközökkel folytatják küzdelmüket, az ellenségeskedésben egyébként nem részes államok hatóságainak bevonásával.

A tanulmány az univerzalizmus-elv történetének, jellemzőinek rövid áttekintése mellett a közelmúlt fontosabb palesztin-izraeli vonatkozású eseteit sorra véve arra keresi a választ, hogy miért vált az univerzális joghatóság az izraeliekkel szembeni eljárások egyik központi elemévé, és hogyan váltak semleges államok bíróságai a felek közötti konfliktus újabb küzdőterévé.

2005 szeptemberében világszerte számos sajtóorgánus adta hírül, hogy az izraeli hadsereg (Israeli Defence Forces, a továbbiakban IDF) egyik magas rangú parancsnokát, Doron Almogot a londoni Heathrow reptéren sikertelenül kísérelte meg letartóztatni a brit rendőrség. A híradások szerint a tábornok csak úgy tudta elkerülni az őrizetbe vételt, hogy a repülőgép fedélzetén maradva azonos módon visszatért Izraelbe, és nem lépett brit területre. Almognak letartóztatása esetén háborús bűnök gyanújával kellett volna bíróság elé állnia.¹ Az eset kisebb vihart kavart a brit-izraeli kapcsolatokban, és a történetek nyomán több magas rangú izraeli katonatiszt mondta le Nagy-Britanniába tervezett programját, letartóztatástól, illetve vád alá

* Csige Zoltán jogász, 2003-ban végzett az ELTE Állam- és Jogtudományi Karon, jelenleg ugyanitt harmadéves PhD-hallgató. Kutatási területe az arab-izraeli konfliktus, szűkebb értelemben pedig az oszlopi folyamat nemzetközi jogi vonatkozású kérdései. 2007 októberétől a jeruzsálemi Héber Egyetemen ösztöndíjas vendégkutatóként az izraeli teleppolitikával foglalkozik.

¹ Dodd, Vikram – Urquhart, Conal: Israeli evades arrest at Heathrow over army war crime allegations. *The Guardian*. 2005. szeptember 12.

helyezéstől tartva. Az IDF katonai ügyésze később tájékoztatót készített azokról az országokról, ahol hasonló eljárásokra lehet számítani.

Noha a londoni nem az első ilyen típusú eset volt, az Almog-ügyet követően mind gyakrabban jelentek meg beszámolók az esetleges külföldi jogi felelősségre vonást elkerülni igyekvő magas rangú izraeliekről, akiket rendszerint a palesztin lakossággal szemben elkövetett háborús bűnökkel, illetve népirtással gyanúsítottak. Elemzésünk szempontjából különösen fontos körülmény volt ezekben az esetekben, hogy a katonákat nem hazájukban, vagy egy nemzetközi törvényszék előtt kívánták felelősségre vonni, hanem az univerzális joghatóság, vagy másképpen az univerzalitás elve alapján valamely semleges ország nemzeti bírósága előtt. A külső szemlélő számára úgy tűnt, hogy ezzel a palesztin-izraeli konfliktus egy újabb színtere nyílt meg, ahol a felek jogi eszközökkel folytatják küzdelmüket az ellenségeskedésben nem részes államok hatóságainak bevonásával.

Az új küzdőtér új kérdéseket vetett fel: mindenekelőtt azt, hogy van-e joga egy konfliktuson kívül álló országnak büntetőeljárást lefolytatni olyan cselekménnyel kapcsolatban, amelyhez semmilyen viszony nem fűzi, azaz nem merülnek fel a joghatóság gyakorlásának klasszikus – a területiségen, az aktív-, illetve passzív személyiségi elven, vagy a védelmi doktrínán alapuló – esetei. Az izraeli katonák felelősségre vonását kezdeményező az eljáró fórum országa és a tett, illetve az elkövető közötti kapcsolat hiányának áthidalása végett az univerzalitás elvére hivatkoztak, mely alapján egyes kirívóan súlyos bűncselekmények esetén valamennyi államnak joga, illetve, adott esetben, kötelessége eljárást indítani, függetlenül az elkövetés helyétől és az elkövető állampolgárságától. Ennek az elvnek a természetét, nemzetközi jogban elfoglalt helyét vitatta Izrael, és úgy vélte, hogy az eljárások politikai motiváció alapján indultak; emellett kétségbe vonta, hogy a katonák terhére rótt cselekmények az elv körébe sorolhatók lennének. A történetek felvetették a diplomáciai mentesség kérdését is, mivel a meggyanúsítottak gyakran magas kormányzati pozíciókat töltöttek be katonai szolgálatukat követően, az immunitással összefüggésben pedig felmerült az univerzalitás alkalmazásának kihatása az államközi viszonyokra.

Jelen tanulmány az izraeli katonatisztek külföldi felelősségre vonására tett nevezetesebb kísérleteket sorra véve ezeket a kérdéseket járja körül, különös tekintettel az univerzalitás elvére, melynek gyakorlati alkalmazása a kortárs nemzetközi jog mind nagyobb figyelmet érdemlő jelensége, mivel eddig leginkább a jogtudományban élt, az államok

---

<http://www.guardian.co.uk/uk/2005/sep/12/israelandthepalestinians.warcrimes> Internetről letöltve: 2008. május 22.

gyakorlatára nem volt igazán jelentős hatással.² Az írás röviden áttekinti az elv kialakulásának történetét, jellemzőit, főbb alkalmazási területeit, majd ismerteti azokat az okokat és körülményeket, melyek az univerzális joghatóságot az izraeliekkel szembeni eljárások egyik központi elemévé tették, végül pedig ismerteti a közelmúlt legfontosabb fejleményeit.

Noha az elvet más államok polgáraival szembeni eljárásokban is alkalmazták, az izraeliek ügyei több szempontból is külön elemzésre érdemesek: egyrészt a gyanú tárgyává tett cselekmények nagy nemzetközi visszhangot váltottak ki, és a palesztin-izraeli konfliktus különös érzékenysége miatt a felek jogi csatározását fokozott érdeklődés kísérte. Másrészt sajátos Izrael viszonyulásának alakulása az univerzális joghatóság kérdéséhez, ugyanis korábban a zsidó állam az elv alkalmazásának egyik fő támogatója volt a náci háborús bűnösökkel szembeni eljárásokban, és úttörő szerepet játszott annak széles körű elfogadtatásában. Az alábbiakban tárgyalt esetek alapján viszont úgy tűnik, hogy elmozdult erről a kezdeti álláspontról.

Előre szeretném bocsátani, hogy a tanulmány nem tárgyalja részletesen a gyanú alapjául szolgáló cselekményeket, és nem foglalkozik azok jogi minősítésével; ez meghaladná mind a rendelkezésre álló terjedelmi korlátokat, mind a szerző szándékait. Mindenesetre, mint a palesztin-izraeli konfliktus kapcsán oly sokszor, itt is elmondható, hogy a tisztánlátást megnehezíti az autentikus információk csekély mennyisége, illetve a tényleges események és a hozzájuk kapcsolódó különböző érdekek összemosódása.

Az univerzális joghatóság elvének kialakulása, főbb jellemzői

Mint ahogy a bevezetőben említettem, az univerzális joghatóság alapján egyes, az egész nemzetközi közösségre veszélyesnek minősülő bűncselekmények esetében minden egyes állam joghatósággal rendelkezik az eljárás lefolytatására.³ Ez az elképzelés vitatott a nemzetközi jogászok körében, és gyakorlati alkalmazásának politikai-diplomáciai vetületei miatt a vita gyakran a tudományos diskurzus keretei közül kilépve az államközi viszonyok terepén folyik. A fokozott érdeklődést elsősorban azzal magyarázhatjuk, hogy az univerzális joghatóság a nemzetközi jog egyik alapját, az államok szuverenitásának elvét bolygatja meg, másodsorban

² Orentlicher, Diane F.: A nemzeti bíróságok és bírások szerepe a nemzetközi humanitárius jog alkalmazásában. *Fundamentum*, No. 4. (2004), 5-20. o.

³ Shaw, Malcolm N.: *International Law*. 5th Edition, Cambridge University Press, 2003. 592-593. o.

pedig azzal, hogy az univerzalitás körébe a legsúlyosabb bűncselekmények tartoznak, amelyek rendszerint nagy nemzetközi visszhangot váltanak ki.

Az univerzalitás definícióját, eseteinek kategorizálását illetően nincs egyetértés a szakirodalomban. Jelen tanulmányban kiindulási alapnak a Nemzetközi Jogi Társaság londoni konferenciájának meghatározását tekintem, amely szerint „[a]z univerzális joghatóság elve alapján valamely állam jogosult, sőt kötelezett eljárást indítani bizonyos súlyos bűncselekmények kapcsán, tekintet nélkül a cselekmény elkövetési helyére, és tekintet nélkül az elkövető, vagy az áldozat állampolgárságára”.⁴ A fentiek alapulvételével tehát az univerzális joghatóság lényege, hogy az államoknak joghatóságuk van a bűncselekmény feletti eljárásra az adott ügghöz fűződő szorosabb kapcsolat nélkül; nem szükséges, hogy az adott bűncselekmény elkövetője, vagy sértettje az adott állam polgára legyen, és az sem feltétel, hogy az eljáró fórum államának érdekei sérüljenek, vagy veszélyeztetve legyenek az adott cselekmény által. Sok szerző úgy véli, az univerzális joghatóság fennállása esetén az egyetlen kapocs az állam és a bűncselekmény között a feltételezett elkövető fizikai jelenléte az adott országban, de egyre többen fogadják el a joghatóság fennállását akkor is, amikor az elkövető nem tartózkodik a bírói fórum országában (*in absentia* univerzális joghatóság).

Az univerzalitás elve szorosan összefonódott a nemzetközi büntető joghatósággal, és vitatott a két fogalom elhatárolása. Egyes szerzők azonosnak tartják őket, mivel mindkettő a nemzetközi közösség érdekeinek hatékonyabb védelme érdekében alakult ki, és a nemzetközi jogrend tiszteletének előmozdítását szolgálja, mások viszont fontos különbségnek látják, hogy míg a nemzetközi büntető joghatóságot rendszerint nemzetközi intézmények, törvényszékek alkalmazzák, addig az univerzális joghatóság esetében államok, nemzeti bíróságok járnak el.⁵

Eltérő álláspontok alakultak ki azt illetően is, hogy az univerzalitás elve alapján az államoknak joga vagy kötelezettsége keletkezik-e a nemzetközi közösséget súlyosan sértő cselekmények elkövetőinek felelősségre vonására. Az általános nézet szerint csak jogosultságról van szó, amely kiegészítő jellegű a klasszikus joghatóságok mellett, ezzel szemben mások úgy érvelnek, hogy amennyiben egy bűncselekmény valamely *jus cogens* norma megsértését jelenti, akkor automatikusan univerzális joghatóság keletkezik, az államoknak pedig *erga omnes* kötelezettségük, hogy a büntettet ne hagyják megtorolatlanul.⁶

⁴ International Law Association: *Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offences*, Committee on International Human Rights Law and Practice. London Conference, (2000) 2. o. <http://www.ila-hq.org/pdf/Human%20Rights%20Law/HumanRig.pdf> Internetről letöltve: 2008. május 20.

⁵ Inazumi, Mitsue: *Universal Jurisdiction in Modern International Law: Expansion of National Jurisdiction for Prosecuting Serious Crimes Under International Law*, Intersentia, 2005. 119. o.

⁶ Randall, Kenneth C.: *Universal Jurisdiction under International Law*. *Texas Law Review*, Vol. 66. (1988), 838-839. o.

Vannak továbbá, akik az univerzális joghatóságot azonosítják az *aut dedere aut judicare* elvével, mely alapján a bűncselekmény gyanúsítottját fogva tartó állam vagy köteles kiadni a személyt egy másik joghatósággal rendelkező államnak, vagy köteles maga felelősségre vonni.⁷

Az univerzális joghatóság kiteljesedése a második világháború után felállt *ad hoc* törvényszékek, illetve az ebben az időszakban született nemzetközi egyezmények kapcsán indult meg, amikor egyes bűncselekményeket elborzasztó, az egész nemzetközi közösség lelkiismeretét sértő természetük miatt vontak be körébe. A legjelentősebb szerepet ebben a folyamatban az 1949-es Genfi Egyezmények játszották, amelyek kötelezték a részes feleket arra, hogy az egyezményeket súlyosan megsértő személyeket kutassák fel, és állampolgárságra való tekintet nélkül állítsák őket nemzeti bíróságuk elé.⁸ Egyes országok nemzeti bíróságai (pl. Ausztria, Németország, Dánia, Hollandia, Svájc) miután az egyezmények a belső joguk részévé váltak, illetékesnek nyilvánították magukat a külföldön elkövetett háborús bűnök elkövetőivel szemben is. Jóllehet ezt az utat viszonylag kevés állam követte, és a háborús bűnöket különböző megszorításokkal kriminalizálták, elmondhatjuk, hogy a Genfi Egyezményekben felsorolt „súlyos jogsértések” a szakirodalomban széles körben elfogadottan, az univerzális joghatóság elvének hatálya alá tartoznak.

Az univerzalitás elvének kiterjesztése más, szintén az egész nemzetközi közösséget veszélyeztető cselekményekre, korántsem zajlott gyorsan. Jóllehet az 1948-as népiptársról szóló egyezmény tárgyalásakor felvetődött az univerzális joghatóság belefoglalása a szövegbe, a genocídium vonatkozásában csak jóval később fogadták el az univerzalitás elvét,⁹ az emberiesség elleni bűncselekmények esetében pedig sokáig annak ellenére nem született átfogó nemzetközi egyezmény, hogy a Nürnbergi Elvek elfogadásával ezek, a háborús bűnök mellett, a nemzetközi szokásjog részévé lettek, és a *jus cogens* szintjére emelkedtek.¹⁰

⁷ Inazumi: i. m. 122. o.

⁸ Lásd pl. A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. Augusztus 12-én kelt egyezmény (IV. Genfi egyezmény) 146. cikkét: „Mindegyik Szerződő Fél köteles felkutatni azokat a személyeket, akiket e súlyos jogsértések elkövetésével, vagy azok elkövetésére utasítás adásával gyanúsítanak, és köteles e személyeket tekintet nélkül állampolgárságukra, saját bíróságai elé állítani.” *Külgyminisztérium*, http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/6CF7F4E7-B841-44F0-8DCE-67D23DCFB6E2/0/GENF4_hu.pdf Internetről letöltve: 2008. május 20.

Meg kell jegyezni, hogy egyes szerzők vitatják a cikk fenti értelmezését, mert nincs kifejezett utalás az univerzalitás elvére, és a fenti kötelezettség csak a hadviselő felekre vonatkozik, hagyományos szabály megismétlése. Lásd pl. Röling, B.V.A.: *The Law of War and the National Jurisdiction Since 1945*. A.W. Sijthoff, 1961. 359-363. o.

⁹ A népiptárs büntetének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény. VI. cikk. *Prevent Genocide*, <http://www.preventgenocide.org/hu/egyezmény.htm> Internetről letöltve: 2008. május 20.

¹⁰ Végül az ICC Statútumának 7. bekezdése definiálta az emberiesség elleni bűncselekményeket. Elérhető az ICC honlapjáról:

http://www.icc-cpi.int/library/about/officialjournal/Rome_Statute_120704-EN.pdf Internetről letöltve: 2008. május 26.

Az univerzalitás elvének a népirtásra és az emberiség elleni bűnökre való kiterjesztésében nagy szerepe volt az 1961-62-ben Izraelben lezajlott Eichmann-pernek. Az eljárásban a jeruzsálemi bíróság illetékességét a passzív személyiségi-, illetve a védelmi elv mellett az univerzális joghatóságra alapozta; az előbbiekkal kapcsolatban ugyanis az a nehézség merült fel, hogy a vád tárgyává tett cselekmények idején az eljáró fórum országa még nem létezett, így az áldozatok nem lehettek állampolgárai, illetve nem sérülhettek állami érdekei. A bíróság ezért a joghatósági, illetve a visszaható hatály tilalmából adódó problémák áthidalása végett hangsúlyosan az univerzális joghatóság fennállására hivatkozott, amelynek meglétét azzal támasztotta alá, hogy a vádlott által elkövetett bűnök nem csak a vonatkozó izraeli törvények értelmében, hanem a nemzetközi jog alapján is bűncselekménynek minősülnek, és minthogy az ilyen büntettek üldözése az egész nemzetközi közösség érdekében áll, Izrael valójában valamennyi állam nevében jár el. Precedensként a nürnbergi perekre hivatkoztak, illetve analógiát vontak a kalózkodás és a vádlott cselekményei között. A népirtással kapcsolatban, amely szintén a vádpontok között szerepelt, a fórum kifejtette, hogy a genocídiumegyezmény területi joghatóságról rendelkező VI. cikke megengedő szabály, azaz nem zárja ki az univerzális joghatóságot. Ez az érvelés később nagyban hozzájárult, hogy a genocídiumot kifejezett egyezményi rendelkezés hiányában is széles körben az univerzalitás elve körébe vonják. Az Eichmann-per nagyban befolyásolta az univerzális joghatóság koncepciójának térnyerését is, mivel egyrészt arra készítette az államokat, hogy saját belső jogukban is elismerjék az elvet, és bíróságaiknak lehetővé tegyék annak alkalmazását, másrészt gyakran hivatkozási alapként szolgált a későbbi nemzetközi törvényszékek számára.

Az univerzalitás kiterjesztésének újabb fontos időszaka a hetvenes-nyolcvanas évek volt, amikor az ugrásszerűen megnőtt nemzetközi terrorcselekményekkel szembeni hatékonyabb nemzetközi fellépés érdekében szükségessé vált a joghatóság hagyományos rendszerének felülvizsgálata. A gépeltérítés nagyban hasonlított a kalózkodáshoz, és ennek megfelelően egyes egyezmények kifejezetten univerzális joghatósági klauzulát tartalmaztak, illetve kimondták az *aut dedere, aut judicare* elvét, mely alapján a részes államok kötelesek voltak vagy bíróság elé állítani, vagy kiadni a gyanúsítottakat.¹¹

---

¹¹ Az univerzális joghatóság egyre kiterjedtebb alkalmazása, illetve a hatékonyabb nemzetközi összefogás igénye mind a nemzetközi büntetőjog, mind az emberi jogok védelmének területére kiterjedt, és olyan fontos dokumentumokban jelent meg, mint például a Kínzás elleni egyezmény, vagy a Légi járművek jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről szóló 1970-es Hágai Egyezmény. Mindazonáltal vannak, akik vitatják, hogy ezek a szerződések szűk értelemben vett univerzális joghatóságot teremtettek volna, mivel rendelkezéseik csak a részes feleket kötelezik. Randall: i. m.

Az univerzalitás elvének alkalmazásában az igazi áttörés a kilencvenes években következett be, melynek oka a nemzetközi erőviszonyok átrendeződése, illetve a nemzetközi büntetőjogban és emberi jogi rezsimben végbement lényegi változás volt. Kiemelkedően fontos fejlemény volt ebben a folyamatban a Jugoszláviában, illetve Ruandában elkövetett bűnöket vizsgáló *ad hoc* törvényszékek – az *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* (ICTY), illetve az *International Criminal Tribunal for Rwanda* (ICTR) – létrehozása, melyet többek között az adott országok igazságszolgáltatási rendszerének összeomlása, illetve a nemzeti eljárások átpolitizálódásának veszélye tett szükségessé. Az említett törvényszékek fontos szerepet töltek be a Nürnbergi Elvek megerősítésében, illetve az egyéni büntetőjogi felelősség kidolgozásában, és fontos előrelépést jelentettek mind a nemzetközi büntetőjog, mind a nemzetközi humanitárius jog szempontjából. Ezen túl hatást gyakoroltak az univerzális joghatóság alkalmazására is, ugyanis a népirtással kapcsolatban mindkét bíróság megerősítette az elv fennállását.¹² Az ICTY és az ICTR működése arra sarkallta az államokat, hogy nemzeti bíróságaiknak joghatóságot adva maguk is jogszabályokat alkossanak a főbb jogsértések üldözésére.¹³ Így született meg például Belgiumban az univerzális joghatóságról szóló 1993-as törvény, amelyről a későbbiekben lesz még szó, és a fenti törekvés tükröződött egyes, az univerzalitáson alapuló nemzeti bíróságok előtti eljárásokban is, melyek közül a legismertebbé a Pinochet-ügy vált.¹⁴

Az évtized során megsűrűsödő etnikai konfliktusok, illetve egyéb, a nemzetközi békét és rendet sértő cselekmények miatt egyre nagyobb igény mutatkozott egy állandó nemzetközi büntetőbíróság felállítására is. A Nemzetközi Büntetőbíróság (*International Criminal Court* – ICC) Statútumát végül 1998-ban Rómában fogadták el, és a Bíróság 2002. július 1-én kezdte meg működését, miután a hatvanadik állam letétbe helyezte az alapító dokumentum ratifikációját tanúsító okiratot. Felvetődött, hogy az ICC univerzális joghatósággal rendelkező szerv legyen, azonban az alapító dokumentum preambuluma erről nem tesz említést. Mindazonáltal a

---

¹² Az ICTR az *Ügyész vs. Ntuyahaga esetben* No. ICTR9040T, Decision on the Prosecutor's Motion to Withdraw the Indictment (Mar. 18, 1999), az ICTY pedig az *Ügyész vs. Tadic ügyben*, No. IT941AR72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 62 (Oct. 2, 1995).

¹³ Hawkins szerint 109 államban hoztak valamilyen egyetemes joghatóságról szóló jogszabályt; a legtöbb helyen csak a genfi egyezmények legsúlyosabb megsértését szankcionálják. 72 állam nevesítette az egyes bűncselekmények tényállásait, míg 13 országban a bíróságok bármilyen súlyos nemzetközi bűntett esetében univerzális joghatósággal rendelkeznek Hawkins, Darren: Universal Jurisdiction for Human Rights: From Legal Principle to Limited Reality. *Global Governance*, Vol. 9. No. 3. (2003. július) 347-365. o.

¹⁴ Pinochet, volt chilei elnök ellen Spanyolország egy olyan jogszabály alapján bocsátott ki elfogatóparancsot, amely univerzális joghatóságot adott a nemzeti bíróságoknak – egyebek mellett – népirtás, illetve terrorizmus esetében. Pinochet ügyén kívül az univerzalitás elvére hivatkoztak a volt csádi elnök, Hisséne Habré elleni szenegáli eljárásban is. Orentlicher, Diane F.: Universal Jurisdiction after Pinochet: Prospect and Perils. *The Center for Global Peace and Conflict Studies*, http://www.cgpac.uci.edu/research/working_papers/diane_orentlicher_universal_jurisdiction.pdf

Statútumban nevesített bűncselekményekkel kapcsolatban sok állam elfogadta az univerzalitás elvét, és a dokumentum ratifikálásával párhuzamosan kiterjesztette saját bíróságainak joghatóságát az ilyen cselekményekre, igaz sok esetben azért, hogy megelőzzék az ICC eljárását.¹⁵ A nemzetközi büntető bíróság létrejöttével nem sorvadt el az univerzalitás elve, sőt, az Amerikai Államok Szervezete (OAS) a Statútum ratifikálása mellett azt javasolta tagjainak, hogy a népirtás, emberiség elleni, illetve a háborús bűncselekmények felett gyakoroljanak univerzális joghatóságot. A kelet-timori emberi jogi jogsértések kivizsgálására felállított törvényszékek szabályzata szintén kimondta az elv fennállását a népirtás, emberiség elleni bűncselekmények és háborús bűnök esetén.¹⁶

A 2000-es években egyre szaporodtak az elvre hivatkozó belső jogszabályok és nemzeti hatóságok előtti eljárások, azonban némileg kedvezőtlen fejlemény volt, hogy a Nemzetközi Bíróság a *Kongó vs. Belgium* ügyben hozott döntésében – jóllehet alkalma nyílt állást foglalni – nem határozott az univerzális joghatóságról, csak az egyes bírói különvélemények foglalkoztak az univerzalitással részletesebben.¹⁷ Egyesek szerint a vonakodás oka az volt, hogy az ICJ tartott attól, hogy az elv megerősítése bírói visszaélésekhez vezethet, illetve töréseket okozhat a nemzetközi kapcsolatokban, valójában azonban a bíróság a *non ultra petita* elve alapján nem kívánt a felek által fel nem hozott érvekkel foglalkozni.

Az univerzális joghatóság történetének áttekintése végén azt mondhatjuk, hogy a koncepció továbbra is erősen vitatott. Többek szerint sérti az állami szuverenitást, a nemzeti bíróságok gyakran vonakodnak alkalmazásától, és rendszerint az egyéb joghatóságokat kiegészítő elvnek tekintik. Nehezíti az elvre épülő eljárások lefolytatását az egyes nemzeti szabályozások nem megfelelő jellege, az államok jogrendszereinek különbözősége, továbbá az esetleges politikai, diplomáciai bonyodalmak felmerülése is.¹⁸ Ahogy Scheffer megjegyezte "mindenki az univerzális joghatóságról beszél, de jószérivel senki sem gyakorolja azt".¹⁹ Mégis érzékelhető tendencia az univerzalitásnak a bűncselekmények egyre szélesebb körével

---

Internetről letöltve: 2008. június 1.

¹⁵ Az ICC Statútuma alapján ugyanis a kétszeres elítélés tilalmának megfelelően a főügyész nem indíthat eljárást, ha a joghatósággal rendelkező állam már hiteles, jogszerű eljárást folytat.

¹⁶ "Special Panels" in East Timor. Human Rights First.

http://www.humanrightsfirst.org/international_justice/w_context/w_cont_06.htm Internetről letöltve: 2008. június 1.

¹⁷ Lásd. *Kongó vs. Belgium* ügy (ICJ), *Arrest Warrant (Congo v Belgium)* 2002. február 14.) *Joint Separate Opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Burgenthal*.

<http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8136.pdf> Internetről letöltve: 2008. június 1.

Lásd még: Cassese, Antonio: When May Senior State Officials Be Tried for International Crimes? Some Comments on the Congo v Belgium Case. *European Journal of International Law*, Vol. 13. (2002), 853-875. o.

¹⁸ Orentlicher: i. m. 8. o.

¹⁹ Scheffer, David J.: Symposium: Universal Jurisdiction: Myths, Realities, and Prospects: Opening Address. *New England Law Review*, Vol. 33. (2001). idézi Kravtman: i. m. 108. o.

kapcsolatos elfogadása, és sokan úgy tekintenek rá, mint olyan eszközre, amely az egyéb jogi utak kimerülése után is lehetőséget ad az elkövetők felelősségre vonására.

Miért az univerzalitás elve?

Az univerzális joghatóság a palesztin-izraeli konfliktussal összefüggésben a 2000-es évek során vált kulcsfontosságúvá, ugyanis ebben az időszakban egyre több kísérlet történt arra, hogy a feltételezett súlyos jogsértések izraeli elkövetőit külföldön vonják felelősségre. Az eljárások elsősorban azokkal a jogsérelmekkel foglalkoztak, melyek a második palesztin felkelés (intifáda) idején fogatosított izraeli katonai műveletek folyamán keletkeztek, de néhány esetben korábbi cselekmények jogszerűsége is kérdés volt. A külföldi vádemeléseket rendszerint olyan palesztin áldozatok, károsultak, illetve jogvédő szervezetek kezdeményezték, amelyek csalódtak az izraeli igazságszolgáltatási rendszerben. Az alábbiakban azt tekintjük át, hogy a klasszikus joghatósági elvek miért bizonyulhattak elégtelennek a panaszosok törekvéseinek elérésében, illetve hogy a hagyományosan nemzeti, illetve nemzetközi szinten rendelkezésre álló jogi út helyett/mellett miért választották az univerzalitáson alapuló külföldi eljárásokat.

Az izraeli hadsereg jogsértőnek vélt cselekményeinek kivizsgálására a helyi (nemzeti) hatóságok szintjén elsősorban a területi, illetve a személyi joghatóság alapján kerülhet sor. A területi elv értelmében a bűncselekmény elbírálására az elkövetés helye szerinti, illetve az a bíróság illetékes, ahol a cselekmény valamelyik mozzanata megvalósul: jelen esetben ez az Izrael által 1967-ben megszállt Nyugati parton és a Gázai övezetben működő bíróságokat jelentené. Meg kell jegyezni, hogy e térségeket a zsidó állam hivatalosan soha sem annektálta, ehelyett egy az ideiglenesség látszatával felruházott sajátos jog- és igazgatási rendszert alakított ki, amely lehetővé tette, hogy élvezze a fennhatóság gyakorlásából származó előnyöket – például zsidó telepek létesítését – anélkül, hogy a területek arab lakóinak teljes körű, az izraeliekkel egyenlő jogokat kellett volna adnia. Izrael a megszállt területekre – azok megkülönböztetett státusát fenntartva – fokozatosan kiterjesztette joghatóságát,²⁰ ezt azonban némileg korlátozták az ún. oslói folyamat során a palesztinokkal kötött megállapodások,

---

²⁰ Erről bővebben lásd. Benvenisti, Eyal: *Legal Dualism – The Absorption of the Occupied Territories into Israel* Westview Press –Boulder, 1990.

amelyek egy palesztin öngazgatási intézmény, a Palesztin Tanács – később Palesztin Hatóság – felállításáról rendelkeztek.

A Palesztin Tanács *területi* joghatóságát a békefolyamat során kötött szerződések meglehetősen szűken határozták meg. Az 1993-ban aláírt Elvi Nyilatkozat (Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements – közkeletű rövidítéssel: DOP) IV. cikke értelmében a Palesztin Tanács joghatósága nem terjed ki a Nyugati Part és a Gázai övezet egészére.²¹ Az 1995-ben született Interim Megállapodás²² pontosította a palesztin igazgatás alá kerülő területeket: a szerződés értelmében Izrael fennhatósága alatt maradt a Nyugati part mintegy 70%-a (az ún. 'C' zóna), ahol a palesztin intézmények csak szűk körű funkcionális joghatósággal rendelkeznek. A fennmaradó részekben különböző mértékű a Palesztin Hatóság jogköre: az 'A' területen majdnem teljes jogkörrel bír, a 'B' zónában pedig a polgári, illetve a palesztinokat illető biztonsági, közrendi hatásköröket birtokolja.²³ Minthogy utóbbi két térség a Nyugati part meglehetősen kis részét jelenti, a palesztin területi joghatóság földrajzi értelemben igencsak korlátozott.

A korlátozott területi joghatóság mellett elvben még fennáll a lehetősége a territoriális elv alkalmazásának, mivel az IDF sérelmesnek tartott cselekményei rendszerint a teljes palesztin igazgatás alatt álló területeken történtek, azonban az oslói megállapodások a Palesztin Hatóság *személyi* joghatóságát is korlátozták, amikor az izraelieket kivették illetékessége alól.²⁴

Minthogy a palesztin igazságszolgáltatási rendszer nem járható út az IDF okozta jogsérelmek orvoslására, a panaszosoknak más lehetőséget kellett keresniük, melyek közül kézenfekvőnek tűnt az aktív személyiségi elv alapján az elkövető állampolgársága szerinti

---

²¹ Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements. IV. cikk. Az angol eredetiben: „Jurisdiction of the Council will cover West Bank and Gaza Strip territory, except for issues that will be negotiated in the permanent status negotiations.” *Jewish Virtual Library*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Peace/dop.html> Internetről letöltve: 2004. október 20. Jóllehet az izraeli értelmezést a palesztinok vitatják, a DOP-hoz csatolt Agreed Minutes megismétli ezt rendelkezést, némileg az izraeli interpretációt alátámasztva.

²² The Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip. *Jewish Virtual Library*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Peace/interimtoc.html> Internetről letöltve: 2004. október 20.

²³ Az 'A' zóna a legnépesebb palesztin városokat foglalja magában, ahol a palesztinok teljes körű civil joghatóságot kaptak, illetve ők felelnek a közrend, valamint a belbiztonság fenntartásáért is, a 'B' zóna főleg lakott területeket, kisebb településeket fed le; itt a biztonsági jogkörök megoszlanak Izrael és a palesztinok között. A 'C' zónába tartoznak a zsidó telepek, illetve a nagyobb, kevésbé lakott térségek. Ezek teljes izraeli fennhatóság alatt állnak, bár a palesztinok fokozatosan átveszik a „nem területhez kapcsolódó” hatásköröket. Interim Megállapodás XI. XIII. illetve XVII. cikkek.

²⁴ A DOP IV. cikkéhez csatolt értelmező feljegyzés (Agreed Minute), illetve az Interim Megállapodásnak a joghatóságról rendelkező XVII. cikk (1.a.) illetve (2.c) bekezdése. Ez utóbbi szerint „[t]he territorial and functional jurisdiction of the Council will apply to all persons, except for Israelis, unless otherwise provided in this Agreement”.

ország hatóságai, mindenekelőtt az izraeli hadsereg törvényessége felett őrködő szervek előtt eljárást indítani. A katonák feltételezett jogsértéseinek feltárása elvben mindenekelőtt magának az IDF-nek az érdeke és kötelessége. Izrael mindazonáltal csak szűk körben ismeri el a nemzetközi jog alkalmazását a megszállt területeken: a Nyugati parton és a Gázai övezetben ugyan elfogadja a hadijog szokásjogi szabályait rögzítő Hágai Egyezményt, viszont elutasítja a polgári lakosság védelméről szóló IV. Genfi Egyezmény *de jure* alkalmazhatóságát.²⁵ A Hágai Egyezmény 43. cikke a közrend és biztonság fenntartásának kötelezettségéről szól,²⁶ amelyhez az izraeli Legfelsőbb Bíróság szerint hozzátartozik a katonák megszállt területeken elkövetett bűncselekményeinek kivizsgálása is,²⁷ ezért erre a rendelkezésre hivatkozva a bíróság illetékesnek mondta magát. Ugyanakkor Izrael a IV. Genfi Egyezmény *de jure* alkalmazásának elutasítása miatt elvileg nem tesz eleget a 146. cikkben foglalt kötelezettségének, amely szerint a megszálló hatalom köteles kivizsgálni és bíróság elé állítani az Egyezményt súlyosan megsértő cselekmények elkövetőit.

A humanitárius jogi szabályok szűkítésén túlmenően Izrael nem ismeri el, hogy az emberi jogok védelmét szolgáló nemzetközi egyezményeket alkalmaznia kellene a megszállt területeken. A zsidó állam álláspontja szerint a nemzetközi humanitárius jog és az emberi jogok egymást kizáró rendszerek,²⁸ továbbá az emberi jogi egyezmények csak az állam és állampolgárai vonatkozásában teremtenek kötelezettséget, a palesztinok pedig nem izraeli állampolgárok. Emellett Izrael arra is hivatkozik, hogy a Palesztin Hatóság igazgatása alatt álló területeken (az 'A' és 'B' zónákban) már a palesztinokra hárul az emberi jogok védelmének kötelezettsége.

Mint láthatjuk, jelentősen leszűkült azon nemzetközi normák köre, amelyek alapján a hadsereg vélt jogsértései kivizsgálhatóak lennének, az izraeli jogszabályok pedig még tovább korlátozzák ennek lehetőségét. Az állam jogi felelősségéről szóló, 1952-ben született, és azóta többször módosított törvény (*Civil Wrongs (Liability of State) Law*), alapján Izrael nem perelhető „háborús cselekmények” által okozott károkért. A második intifáda kitörését követően, 2002-ben kiterjesztették a háborús cselekmények fogalmát „bármely terrorista, vagy ellenséges akció, illetve felkelés leküzdésére irányuló intézkedésre”, továbbá az ilyenek

²⁵ Izrael hivatalosként elfogadott álláspontjáról lásd. (Blum, Yehuda Z.: *The Missing Reversioner, Reflections on the Status of Judea and Samaria. Israel Law Review*, Vol. 3. (1968) 279-294. o.

²⁶ IV. Hague convention respecting the laws and customs of war on land. 43.cikk, *The Avalon Project*, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague04.htm#art43> Internetről letöltve: 2007. október 13.

²⁷ *Khelou v. Government of Israel* (Israel, (1972) 27 (2) P.D. 169, 176).

²⁸ Ennek az érvelésnek bírálatát lásd. Ben-Naftali, Orna – Shany, Yuval: *Living in Denial: The Application of Human Rights in the Occupied Territories. Israel Law Review*, Vol. 37, No. 1. (2003-04) 17-118. o.

megelőzésének szándékával élet- vagy sérülésveszélyes helyzetben fogatosított cselekményre.²⁹ A jogszabályváltozás nyomán a sértettnek 60 nap állt rendelkezésére, hogy írásban jelezze szándékát az igényérvényesítésre, és két év a tényleges követelés betérjesztésére. 2005-ben újabb változtatás történt a szövegben, amely széles körű mérlegelési jogkört biztosított a védelmi minisztériumnak az olyan „konfliktus-zónák” kijelölésére, melyekben kizárt a kárigény támasztása a hadsereggel szemben. Ezek a módosítások bevallottan arra szolgáltak, hogy korlátozzák a palesztinok lehetőségét az izraeli hivatalos személyek beperelésére a megszállt területeken folytatott tevékenységük miatt.³⁰ A törvénymódosítást több jogvédő szervezet is megtámadta a Legfelsőbb Bíróság előtt, amely 2006-ban úgy rendelkezett, hogy a hadsereg perelhető a nem szoros értelemben vett katonai műveletek, tevékenységek során okozott károkért, ugyanakkor fenntartotta azt a rendelkezést, amely kizárta a terrorszervezetek tagjainak, illetve ellenséges államok polgárainak kártalanítását.³¹

A katonaság perelhetőségének korlátozása jelentősen csökkentette a jogsérelmek orvoslásának lehetőségét, mindazonáltal a jogszabályok igyekeznek biztosítani, hogy az IDF jogszerűen működjön: az 1955-ös *Military Justice Law* értelmében a törvényesség legfőbb öre a katonai ügyészség és a hadbírósi rendszer.³² A második palesztin felkelést követően az IDF megszüntette a civil áldozatokkal járó katonai akciók rutinszerű kivizsgálását, és kijelentette, hogy csak a kivételes eseteket fogja feltárni. A hadsereg azzal indokolta hivatalos álláspontját, hogy egyrészt a nyomozások veszélyeztetik a katonaság harci képességeit, másrészt a gyakorlati nehézségek miatt legtöbbször lehetetlen megfelelően feltárni a körülményeket. Emellett az IDF arra hivatkozott, hogy az intifáda lényegében „fegyveres konfliktus”, amelyre különleges szabályok alkalmazandóak, és a hasonló helyzetben lévő országok maguk sem folytatnak le nyomozást az ilyen esetekben.³³

---

²⁹ „Any action of combating terror, hostile actions, or insurrection, and also an action as stated that is intended to prevent terror and hostile acts and insurrection committed in circumstances of danger to life or limb.” Civil Wrongs (Liability of State) Law, 5712-1952. *B'tselem*, http://www.btselem.org/Download/2002_Comp_Draft_Law_Eng.doc.

³⁰ Knesset Should Reject Amendment to the Civil Wrongs Law – Letter from Human Rights Watch to Knesset Members. *Human Rights Watch*, 2005. július 27. <http://hrw.org/english/docs/2005/07/27/isrlpa11466.htm> Internetről letöltve: 2008. június 3.

³¹ Wilson, Scott: Court Lets Palestinians Sue Military – Immunity Denied in Certain Cases. *The Washington Post*, 2006. december 13. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/12/12/AR2006121200843.html> Internetről letöltve: 2008. június 3.

³² Human Rights Watch: Overview of the military justice system. *Human Rights Watch*. <http://www.hrw.org/reports/2005/iopt0605/6.htm> Internetről letöltve: 2008. június 3.

³³ Human Rights Watch: Promoting Impunity – The Israeli Military’s Failure to Investigate Wrongdoing. *Human Rights Watch*, Vol. 17, No. 7 (E), 35. o. <http://hrw.org/reports/2005/iopt0605/iopt0605text.pdf> Internetről letöltve: 2008. május 28.

Az ügyészség a polgári személyek haláleseteit csak elenyésző mértékben vizsgálta ki, noha a katonák által elkövetett más típusú bűncselekményekkel, mint például a szexuális visszaélésekkel, fosztogatással szemben határozottan lépett fel.³⁴ Az ügyészség és a hadbíróóságok gyakorlatában meglévő hiányosságokat sokan kritizálták, és azt rótták fel a hadseregnek, hogy a jogsértéseket felületesen vizsgálják ki, illetve hátrányosan megkülönböztetik a palesztin sértettek ügyeit. A bírálatok szerint az IDF eljárása gyakran számottevő késedelemmel indul meg, átláthatatlan, a vizsgálatok pedig főleg a katonák beszámolóin alapulnak, külső tanúkat, szakértőket rendszerint nem vonnak be. A palesztin sértettek gyakran a megtorlástól való félelem vagy a nyomozás pártatlanságának megkérdőjelezése miatt nem vesznek részt az eljárásban, és jóllehet a vádemelést elutasító határozatok ellen az áldozatok a katonai főügyészséghez, illetve a Legfelsőbb Bírósághoz benyújthatnak fellebbezést, a legtöbben e lehetőséget nem ismerve nem élnek jogorvoslattal.

Az IDF felelősségre vonási eljárásait megbízhatatlannak tartva sok palesztin fordult egyenesen az izraeli polgári bíróságokhoz, ugyanis Izrael – többek között a „felvilágosult megszállás” gondolatától vezérelve, illetve az izraeli intézmények törvényességi felügyeletének biztosítása érdekében – lehetővé tette, hogy a megszállt területek lakói eljárást indítsanak a Legfelsőbb Bíróság előtt a hatóságok törvénytörései esetén.³⁵

A Legfelsőbb Bíróság esetjoga a hadsereg jogsértőnek tartott intézkedéseivel kapcsolatban meglehetősen vegyes képet mutat: a bíróság elfogadta az alkalmazandó nemzetközi szabályok leszűkítését, és csak a szokásjogi szabályok alapján vizsgálta az egyes cselekményeket, ezen túlmenően pedig hosszú időn keresztül csak ritkán konfrontálódott az IDF-fel, és legtöbbször érdemi vizsgálat nélkül helyt adott a hadsereg által felhozott biztonsági- és katonapolitikai érveknek.³⁶ A törvényszék számos, meglehetősen vitatott ítéletben foglalkozott a házrombolások gyakorlatával, a második intifáda során a terrorgyanús személyek lakhelyének kijelölésével, illetve a zsidó telepek létrehozásának biztonsági szükségszerűségével, és idővel egyre inkább elmozdult a formalista felfogástól az értékorientáltabb megközelítés felé. Az IDF eljárásai, illetve a bírósági gyakorlat alapján olyan vélemény alakult ki, hogy az izraeli igazságszolgáltatási rendszer sok esetben nem nyújt megfelelő jogorvoslatot a hadsereg jogsértéseinek kivizsgálására, ezért a helyi bíróságok, illetve a nemzeti (izraeli) jogi út kimerülése után felmerült a nemzetközi bírói fórumok

³⁴ 2000 szeptembere és 2004 novembere között az IDF akcióiban mintegy 1600 polgári személy halt meg, a hadsereg csak 74 esetben indított nyomozást, 15 személy ellen emeltek vádat. HRW: i. m. 2. o.

³⁵ *Khelou v. Government of Israel*. Lásd. 39. lábjegyzetet.

igénybevételének lehetősége. Ezek közül elvben a háborús bűncselekmények és más súlyos jogsértések felett joghatósággal rendelkező Nemzetközi Büntetőbíróság (*International Criminal Court – ICC*) kínálkozott megfelelő fórumnak.

Miért nem a Nemzetközi Büntetőbíróság?

Az izraeli igazságszolgáltatási rendszerrel szemben bizalmatlan, vagy abban csalódott palesztinok számára elméletben egy új jogi út nyílhatott volna meg, de az ICC mégsem vált a palesztin törekvések fórumává. Ennek oka, hogy a Bíróság a Római Statútum 12. cikke alapján csak akkor rendelkezik joghatósággal, ha a bűncselekményt valamely részes állam területén követték el, vagy az elkövető valamely részes állam állampolgára. Ezzel kapcsolatban két nehézség is felmerül: egyrészt minthogy a Palesztin Hatóság nem állam, így nem válhat a Római Statútumban részes féllé, ezért nem állhat fenn az első, területi joghatóságon alapuló feltétel; másrészt Izrael sem részese a Statútumnak,³⁷ így a második kikötés sem teljesülhet. A fentiekén kívül az is korlátozta az ICC előtt indítható eljárások körét, hogy a Bíróság csak a Statútum életbe lépését követően, azaz a 2002. július 1. után elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban illetékes, továbbá az, hogy joghatósága kiegészítő jellegű, azaz csak akkor járhat el, ha egy adott állam nem hajlandó, vagy képtelen megfelelően lefolytatni a nyomozást vagy bűnvádi eljárást.³⁸

A palesztin-izraeli konfliktussal összefüggésben indult eljárások lehetőségének nagy szerepe volt abban, hogy a zsidó állam távol maradt az ICC-től, mivel tartott annak

---

³⁶ A Legfelsőbb Bíróság gyakorlatának elemzéséről bővebben: Kretzmer, David: *The Occupation of Justice, The Supreme Court Of Israel And The Occupied Territories*. Suny Press, 2002.

³⁷ Izrael az 1998-as Római Konferencián a Statútum ellen szavazott 6 másik ország (az Egyesült Államok, Irak, Jemen, Katar, Kína, Líbia) mellett. A zsidó állam nehezményezte, hogy a bűncselekmények listája szelektív, és nem tartalmaz olyan súlyos jogsértéseket, mint például a terrorizmus, illetve a kábítószer-csempészet. Izrael számára kedvezőtlen lett volna továbbá a bírák „egyenlő földrajzi képviselet” elvén alapuló kinevezési eljárása is, mivel az ENSZ-ben politikai okokból egyik regionális csoportban sem rendelkezik teljes tagsággal, így valószínűtlen lett volna, hogy bármikor is izraeli bírót válasszanak az ICC-be. Jeruzsálem bírálta még, hogy az ICC ügyésze saját maga is kezdeményezhet eljárást. Később a ratifikáció nélküli aláírásra szabott határidő utolsó napján, 2000. december 31-én Izrael az USA-val koordinálva mégis aláírta a szerződést, elsősorban abból a megfontolásból, hogy részes államként befolyásolni tudja a törvényszék fejlődését. Mindazonáltal 2002 augusztusában Izrael visszavonta aláírását. Israel and the International Criminal Court. *Office of the Legal Adviser to the Ministry of Foreign Affairs*, 2002. június.

http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/2000_2009/2002/6/Israel%20and%20the%20International%20Criminal%20Court Internetről letöltve: 2008. június 1.

³⁸ Római Statútum 17. cikke. A Bíróság egyebekben akkor is eljár, ha a Biztonsági Tanács az ENSZ Alapokmányának VII. fejezete alapján eljárva utal elé egy ügyet (Statútum 13.(b) cikke), továbbá *ad hoc* jelleggel akkor is, ha egy nem részes fél nyilatkozatban elfogadja az ICC joghatóságát egy meghatározott bűncselekménnyel kapcsolatban (alávetéses joghatóság) Statútum, 12. cikk (2) bekezdés b. pont.

átpolitizálódásától. Noha korábban támogatta egy állandó nemzetközi büntető bíróság felállításának ötletét, Izrael kifogásolta, hogy a Statútum egy arab nyomásra bekerült rendelkezésben háborús bűnnek minősítette a megszálló hatalom saját polgári lakosságának közvetett, vagy közvetlen áthelyezését az általa megszállt területre, mivel ennek értelmében bűncselekménynek számítana, és nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonást eredményezne a zsidó telepek létesítése az Izrael által 1967-ben megszállt területeken.³⁹

A Nemzetközi Büntetőbíróságon kívül felmerülhet a hágai Nemzetközi Bíróság (ICJ) előtti eljárás indításának lehetősége, azonban ez sem igazán megfelelő fórum a magánszemélyeknek az IDF által okozott sérelmek orvoslására, minthogy ez a bírói fórum az államok közötti jogvitákkal foglalkozik, a Palesztin Hatóság pedig egyelőre nem csatlakozott a bíróság statútumához.⁴⁰ További akadály, hogy Izrael nem fogadja el a bíróság kötelező joghatóságát, így csak akkor lehetne pert indítani vele szemben, ha kifejezetten hozzájárulna az eljáráshoz. Noha az ENSZ erre feljogosított szervei (pl. a Közgyűlés) és szakosított intézményei tanácsadó véleményt kérhetnek az ICJ-től, ennek nincs kötelező ereje.⁴¹ Más nemzetközi fórumok előtt, mint amilyenek például az egyes regionális emberi jogi bíróságok, megint csak nem lehet eljárást indítani az IDF jogsértéseinek kivizsgálására, mert Izrael nem tartozik egyik ilyen szerv joghatósága alá sem.

A fejezetet összegezve elmondhatjuk, hogy sem a helyi bíróságok, sem a nemzetközi fórumok nem bizonyultak igazán hatékonyak az izraeli hadsereg által okozott sérelmek orvoslására. Míg a palesztin bíróságok előtt nem foghatók perbe izraeliek, addig Izraelben a jogszabályok és a bírói gyakorlat korlátozza az alkalmazható nemzetközi normák körét, a hatóságok és bíróságok pedig gyakran vonakodnak felelősségre vonni a feltételezett elkövetőket. Noha nemzetközi szinten jelentős a palesztin ügy támogatottsága, és egyes izraeli jogsértések éles kritikát váltanak ki a nemzetközi közösségből, valójában nem történt határozott jogi lépés a kifogásolt gyakorlat megváltoztatására.

³⁹ Római Statútum 8. cikk (2.b) szakasz viii. pont.

⁴⁰ *Statute of the International Court of Justice*. 34. cikk

http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0#CHAPTER_II

A fentiek ellenére vannak olyan vélemények, melyek szerint a Palesztin Hatóság beperelhetné Izraelt az ICJ előtt a genocídiummegyezmény megsértése miatt, azonban ez az érvelés nem veszi figyelembe, hogy a Palesztin Hatóság nem rendelkezik az államiság nemzetközi jog által megkívánt kritériumaival. Boyle, Francis A.: Sue Israel for Genocide before the International Court of Justice. *Global Research*, 2008. március 4.

<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=8254> Internetről letöltve: 2008. június 1.

⁴¹ Például az ENSZ Közgyűlésének kérésére a Nemzetközi Bíróság 2004. július 4-én adta ki tanácsadó véleményét az izraeli biztonsági fal jogszerűségének kérdéséről. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. *ICJ*, <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=5a&case=131&code=mwp&p3=4>

Univerzális joghatóságon alapuló eljárások

Mínthogy a helyi és a nemzetközi jogi út sok esetben nem kínált hatékony jogorvoslatot, ezért alternatív lehetőségként felmerült az univerzális joghatóság alkalmazása, amely alapján semleges államok bíróságai előtt lehetett eljárást indítani a súlyos jogsértések elkövetőivel szemben. Az áldozatok törekvéseinek fő célpontjai ennek megfelelően az olyan nagy, demokratikus, illetve emberi jogvédő múlttal rendelkező országok lettek, amelyek vagy kifejezetten elfogadták az univerzális joghatóságot, vagy valamely nemzetközi szerződéses kötelezettségüknek eleget téve tették saját hatóságaik által üldözendővé a súlyosabb jogsértéseket. Az alábbiakban számba vesszük azokat a fontosabb eseteket, amelyekben az univerzális joghatóság alapján nemzeti hatóságok indítottak eljárást izraeliekkel szemben.

a) Belgiumi eljárás Ariel Saronnal szemben

Az elsőként ismertetett eljárás a palesztin-izraeli konfliktus egy régebbi fejezetével, a szabrai és satilai mézárásokkal kapcsolatban indult Belgiumban: a vérengzést 1982-ben az izraeli ellenőrzés alatt álló Bejrútban keresztény milicisták követték el palesztin menekülttáborok lakóival szemben. A történeteket kivizsgáló Kahan-bizottság elmarasztalta az akkori védelmi miniszter Ariel Saront, amiért figyelmen kívül hagyta a vérontás veszélyét, illetve amiért nem tett intézkedéseket az öldöklés megelőzése érdekében, a jelentésben megfogalmazott bírálat azonban nem vont maga után komoly jogi, illetve politikai következményeket.⁴² A felelősségre vonás elmaradása miatt sokan kritizálták a zsidó államot, és úgy vélték, hogy valamilyen Izraelen kívüli bíróság előtt kell megkísérelni vádat emelni Saron ellen. Ennek a törekvésnek az eredményeként 2001. június 18-án a mézárások 23 túlélője keresetet nyújtott be egy belgiumi bíróságon Saron, valamint Amos Yaron tábornok és mások ellen háborús bűnök, emberiség elleni bűncselekmények, illetve népiirtás elkövetése miatt.

⁴² Report of the Commission of Inquiry into the Events at the Refugee Camps in Beirut (The Kahan Commission) (February 8, 1983). *Jewish Virtual Library*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/kahan.html> Internetről letöltve: 2008. június 1.

A jelentés felszólította Saront, hogy mondjon le a védelmi miniszteri posztról, de ő nem tett ennek eleget. Nem sokkal később egy tragikus kimenetelű békétüntetést követően Saron végül távozott, és tárca nélküli miniszterként dolgozott tovább.

Az eljárás alapját egy 1993-ban hozott törvény képezte, amely univerzális joghatóságot biztosított a belgiumi bíróságoknak a Genfi Egyezmények és azok 1977-es kiegészítő jegyzőkönyveinek súlyos megsértéseinek elbírálására.⁴³ A törvény szerint a belga hatóságok akkor járhattak el, ha az elkövetés helyének állama nem volt képes, vagy nem volt hajlandó a feltételezett elkövetőt felelősségre vonni. A jogszabály hatályát 1999-ben a háborús bűnök mellett kiterjesztették a népiirtásra és az emberiség elleni bűncselekményekre is.⁴⁴ A törvény alapján legelőször 2001-ben négy ruandai személyt (köztük két apácát) fogtak perbe népiirtásban való bűnrészesség miatt, és mindannyiukat szabadságvesztésre ítélték.

A Saron elleni eljárás nem sokkal a ruandaiak pere után kezdődött, és az ügy nagy érdeklődést váltott ki mind a sajtó, mind a nemzetközi jogászok körében, egyrészt az eljárás tárgyává tett cselekmények, másrészt az univerzális joghatóság, illetve a kormányfői immunitás kérdése miatt.⁴⁵ Izrael tiltakozását fejezte ki a miniszterelnök megvádolása miatt, más izraeliek pedig, belga állampolgárokkal összefogva, eljárást kezdeményeztek Jasszer Arafat ellen, nagyjából megegyező vádak alapján. A Saron-pert követő felfokozott érdeklődést jelezte, hogy hasonló keresetek árasztották el a belga bíróságokat, amelyek az univerzális joghatóság alapján többek között Szaddám Husszein iraki, Fidel Castro kubai, illetve Hasemi Rafszandzsani iráni elnök bíróság elé állítását indítványozták.

Saron képviselői mindenekelőtt az eljárás megindítását szerették volna megakadályozni, és a zsidó állam nevében eljáró ügyvéd vitatta a belga bíróság joghatóságát, mivel a gyanúsítottak, a cselekmény, illetve Belgium között semmilyen kapcsolat nem állt fenn. Ezen kívül a nyomozás felfüggesztését kérte arra hivatkozva, hogy a belga jogszabály sérti a visszaható hatály, illetve a kétszeres elítélés tilalmát. A belga bíróság mindezek ellenére elrendelte az előzetes meghallgatások lefolytatását, és rövid idő alatt négy előkészítő tárgyalásra került sor.

Az ügy akkor vett némi fordulatot, amikor a Nemzetközi Bíróság 2002. február 14-én a *Kongó v. Belgium* esetben kimondta, hogy a hivatalban levő állam- és kormányfők, valamint külügyminiszterek mentességet élveznek a büntetőjogi felelősségre vonás alól hivatali idejük

⁴³ La loi du 16 juin 1993 relative à la répression des infractions graves aux conventions internationales de Genève du 12 août 1949 et aux Protocoles I et II du 8 juin 1977, additionnels à ces conventions. A jogszabály szövege hozzáférhető: <http://www.worldpolicy.org/projects/globalrights/treaties/Belgique-loi.html> Internetről letöltve: 2008. május 26.

⁴⁴ Loi relative à la répression des violations graves de droit international humanitaire, 10 février 1999. Lásd a törvény 1.cikk (1) és (2) bekezdését. *Prevent Genocide*, <http://www.preventgenocide.org/fr/droit/codes/belgique.htm> Internetről letöltve: 2008. május 26.

⁴⁵ Utóbbi kérdésekkel a Nemzetközi Bíróság épp az eljárással nagyjából egy időben foglalkozott a már említett *Kongó vs. Belgium* ügyben. Lásd. 5. lábjegyzetet.

végéig. Erre az ítéletre hivatkozva Izrael ismét kérte a Saron elleni eljárás megszüntetését. Ezt az álláspontot a belga külügyminisztérium jogi osztályának vezetője is támogatta. A túlélők viszont úgy vélték, hogy az ICJ döntése kizárólag az adott eljárásban részt vevő felekre (Kongóra és Belgiumra) nézve kötelező, és nincs kihatással a Saron ellen folyó perre.⁴⁶

A kereset befogadhatóságáról végül a belga fellebbviteli bíróság vádemelési kamarájának (*Chambre de mises en accusation*) kellett határoznia, amely előtt a főügyész a beadvány elutasítása mellett érvelt, mert véleménye szerint az univerzális joghatóságról szóló törvény elfogadásakor a jogalkotók szándéka nem terjedt ki az univerzalitás *in absentia* eseteire, azaz a jogszabály csak azokat a helyzeteket fedi le, amikor a gyanúsított Belgiumban tartózkodik. A főügyész emellett úgy vélte, az *in absentia* joghatóság ellentétes a nemzetközi joggal, és a szokásjog sem támasztja alá annak széleskörű elfogadottságát. A bíróság, elfogadva ezeket az érveket, 2002. június 26-án úgy határozott, hogy a kereset nem fogadható be, mivel a belga hatóságoknak nincs joghatóságuk a külföldön tartózkodó gyanúsítottakkal szemben, ha a terhükre rótt cselekménynek nincs szorosabb kapcsolata Belgiummal.

A túlélők fellebbeztek, az ítélet pedig bírálatot váltott ki mind külföldön, mind a belga politikai szintéren, és arra készítette a törvényhozást, hogy egy olyan értelmező jogszabályt alkosson, mely egyértelműen az univerzális joghatóság *in absentia* eseteit is magában foglalja.⁴⁷ Az így 2003. januárjában született törvény értelmében a nyomozó szervek a külföldön, külföldiek által elkövetett népiirtás, emberiség elleni bűnök és háborús bűntettek esetén akkor is eljárhatnak, ha a gyanúsított külföldön tartózkodik.

A túlélők fellebbezését elbíráló belgiumi semmítőszék (*Cour de Cassation*) 2003. február 12-én részben hatályon kívül helyezte a bíróság elutasító határozatát, és kimondta, hogy a keresetek Yaron tábornokkal és másokkal szemben befogadhatók, mivel az eljárás lefolytatásának nem akadályozza az, hogy az elkövetők nincsenek az ország területén. Saron ügyében azonban az ICJ döntése szellemében elutasította a beadványt, mert Saron mentességet élvez a büntetőeljárás alól, amíg miniszterelnöki tisztséget tölt be, ezáltal tehát a bíróság lényegében nyitva hagyta a lehetőséget Saron későbbi bíróság elé állítása előtt. Emiatti tiltakozásul Izrael visszahívta egy időre belgiumi nagykövetét.

---

⁴⁶ Lawyers for Sabra and Shatila Plaintiffs Ask to Re-open Debate before Belgian Court following ICJ Ruling of 14 February. *Indict Sharon*, <http://www.indictsharon.net/warcrimes-20030624lki.shtml> Internetről letöltve: 2008. május 26.

⁴⁷ Osborn, Andrew: Belgium May Revive Sharon War Crimes Case. *The Guardian*, 2003. január 17. <http://www.guardian.co.uk/world/2003/jan/17/israelandthepalestinians.warcrimes> Internetről letöltve: 2008. május 18.

Még el sem ültek a Saron-per kiváltotta hullámok, amikor 2003. márciusában a módosított belgiumi törvény alapján irakiak egy csoportja keresetet nyújtott be id. George Bush, az USA egykori elnöke, illetve más magas rangú amerikai katonák ellen az öböl háború során elkövetett állítólagos háborús bűnök miatt. A beadvány ellenlépésre kényszerítette az Egyesült Államokat, és burkoltan megfenyegette Brüsszelt, hogy elvesztheti a fontos nemzetközi szervezetek székhelyeként élvezett különleges diplomáciai státusát, ha nem akadályozza meg az eljárást, és nem módosítja, vagy semmisíti meg az annak alapjául szolgáló törvényt. A belga parlament erre gyorsan úgy módosította a jogszabályt, hogy csak a szövetségi ügyész kezdeményezhetett eljárást külföldi jogsértésekkel kapcsolatban, ha az elkövető nem volt belga állampolgár, vagy nem volt Belgium területén, továbbá ha az áldozat nem volt belga állampolgár, vagy nem élt Belgiumban legalább 3 éve. Az Egyesült Államok nem találta elegendőnek a változtatásokat, ezért kilátásba helyezte, hogy nem finanszírozza az új NATO-központ építését, és nem engedi diplomatáit belga területre, amennyiben Belgium nem vonja vissza a törvényt.⁴⁸ A fenyegetés ezúttal is hatott, így az ismét átírt jogszabály értelmében a belga hatóságok csak akkor járhatnak el a külföldön elkövetett háborús bűnök, népirtás és emberiség elleni bűnök esetén, ha vagy az elkövető, vagy az áldozat belga állampolgár, vagy belgiumi lakóhellyel rendelkezik, ezen kívül a törvény kizárta a hivatalban levő állam- és kormányfők, külügyminiszterek, valamint más immunitást élvező személyek elleni büntetőeljárások lehetőségét. A folyamatban levő ügyeket csak akkor folytatták, ha a panaszos belga állampolgár, vagy a vádlott elsődleges lakóhelye Belgiumban volt. A törvény módosítását követően megszüntették az Amos Yaron elleni eljárást, Izrael pedig visszaküldte Brüsszelbe nagykövetét.

Sokan bírálták az USA-t Belgium szuverenitásának megsértése miatt, és úgy vélték, hogy a haladó szellemben fogant belga törvény visszavonásával súlyos sebet kapott az univerzális joghatóság, és az általa lefedett bűncselekmények üldözésének eszméje. Mindazonáltal továbbra is nyitva áll a lehetőség a külföldi jogsértések elbírálására a belga bíróságokon, amennyiben a fent említett kapcsolat fennáll Belgiummal, vagy ha a bűncselekménnyel szoros kapcsolatban álló országban nincs független igazságszolgáltatási rendszer, illetve ha a vádlott nem tartozik a mentességet élvező személyek valamely csoportjába.

---

⁴⁸ Ratner, Steven R.: Belgium's War Crime Statute: A Postmortem. *The American Journal of International Law*, Vol. 97. 888-897. o.

A Saron-per és a belga univerzális joghatóságról szóló törvény története fontos tanulságokkal szolgált az ilyen típusú jogalkalmazás szempontjából. Mindenekelőtt világossá vált, hogy a vélt jogsértések feltárására külföldön induló eljárások – különösen, ha magas hivatalban lévők az érintettek – komolyan kihatnak az államközi kapcsolatokra, hiszen jelen esetben megromlott a belga-izraeli diplomáciai viszony, az Egyesült Államok pedig meglehetősen megkérdőjelezhető módon a szuverén belga jogalkotási folyamatba is beavatkozott. Mások az univerzális joghatóság politikai motivációktól vezérelt visszaélésének példáját látták az esetben, és a palesztin-izraeli konfliktus nemzetközivé tételének egyik újabb állomásaként értékelték a történeteket. A Saron-per által keltett hullámok mindamellett nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy Izrael visszalépett a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumában való tagságtól.⁴⁹

b) Doron Almog letartóztatásának kísérlete az Egyesült Királyságban

A Saron-per ráirányította a figyelmet az univerzális joghatóságra, és nyomában más panaszosok is keresni kezdték a lehetőséget a külföldi eljárások indítására. Ezeknek a törekvéseknek a célpontja a törvénymódosítást követően már nem Belgium volt, hanem elsősorban az Egyesült Királyság, ahol a Genfi Egyezményeket kihirdető 1957-es törvény alapján a háborús bűnökkel vádolt személyeket bíróság elé lehet állítani függetlenül állampolgárságuktól és a cselekmény elkövetésének helyétől.⁵⁰ A törvény értelmében magánvádló is kezdeményezheti letartóztatási parancs kibocsátását, ha megfelelő bizonyítékokkal alá tudja támasztani állításait, de az általános rendelkezések szerint a bíróság elé állításhoz az igazságügyi miniszter hozzájárulása kell.⁵¹ A jogszabály alapján felmerült a lehetősége a Simon Peresz elleni vádemelésnek, egy általa 1996-ban miniszterelnökként elrendelt katonai akció miatt, melyben számos civil vesztette életét, valamint kísérlet történt Saul Mofaz védelmi miniszter perbe fogására az intifáda során kifejtett tevékenysége ürügyén.

A jogszabályon alapuló eljárások közül a legnagyobb publicitást az a bevezetőben említett 2005-ös eset kapta, amelyben a brit rendőrség háborús bűnök elkövetésének gyanújával megkísérelte letartóztatni Doron Almogot, az IDF nyugalmazott vezérőrnagyát. A

⁴⁹ Elyakim Rubinstein előadása az 'Israel and the International Criminal Court' konferencián. Notes from the Inter Disciplinary Center (IDC), Herzliya conference. 13 March 2003.

⁵⁰ Geneva Conventions Act 1957.

⁵¹ Prosecution of Offences Act 1985. 25. cikk (2) bekezdés.

tábornok elleni indítványt egy londoni ügyvédi iroda képviselője, a brit-izraeli Daniel Machover nyújtotta be egy palesztin jogvédő szervezet (a *Palestinian Centre for Human Rights*) bevonásával, a IV. Genfi Egyezmény rendelkezéseinek súlyos megsértése miatt. A beadvány szerint Almog, aki 2000 decembere és 2003 júliusa között az IDF Déli Parancsnokságának vezetője volt, parancsot adott a rafahi menekülttáborban 59 ház lerombolására. Jóllehet a hadsereg szerint az intézkedés a táborban zajló fegyvercsempészet felszámolása, illetve a támadások megelőzése miatt volt szükséges, az emberi jogi szervezet szerint valójában kollektív büntetésről volt szó, mely egyúttal megtisztította a zsidó telepek környékét a palesztinok épületeitől. Az indítvány szerint Almog a házrombolások mellett felelős többrendbeli gyilkosságért, illetve Szalah Sehadeh, magas rangú Hamasz-vezető célzott likvidálásának elrendeléséért, mely akcióban 14 civil, köztük sok gyermek is életét vesztette.⁵² Machover kifejtette, hogy azért fordult a brit bíróságokhoz, mert Izraelben a Legfelsőbb Bíróság elutasítja a Genfi Egyezmények alkalmazhatóságát, valamint a brit mandátum idejéből származó törvények alapján szentesítette a házrombolások gyakorlatát.⁵³

A beadvány alapján 2005. szeptember 10-én egy londoni bíróság elfogatóparancsot bocsátott ki Almog ellen. A bíróság csak a házrombolásokkal összefüggésben találta megalapozottnak az indítványt, a gyilkosságok esetén elégtelennek ítélte a bemutatott bizonyítékokat. Az elfogatóparancsot a londoni rendőrség terrorellenes és háborús bűnökkel foglalkozó egységének kellett foganatosítania a másnap a fővárosba érkező Almoggal szemben. Erre végül nem került sor, ugyanis a tábornokot még a gép fedélzetén értesítette Izrael londoni követségének katonai attaséja a tervezett elfogatásról, így Almog a gépet el sem hagyva azonnal hazarepült. A brit hatóságok nem kíséreltek meg feljutni a repülőgépre attól tartva, hogy összetűzés robbanhat ki az El Al légitársaság biztonsági emberei, illetve az Almogot esetleg kísérő testőrök és a rendőrök között. Az eset után többen vizsgálatot kívántak annak kiderítésére, hogy hogyan szivároghatott ki a letartóztatási parancs, és hogy tudta az attasé figyelmeztetni a tábornokot.⁵⁴ Az incidens feszültséget okozott a brit-izraeli kapcsolatokban: a

⁵² 2002. július 22-én egy egytonnás bombát dobtak a Hamasz katonai szárnya vezetőjének, Szalah Sehadeh-nek a házára Gázaváros egyik lakónegyedében. A 14 civil áldozaton kívül kb. 150-en megsérültek.

⁵³ McGreal, Chris: Israeli Ex-Military Chief Cancels Trip to UK over Threat of War Crimes Arrest. *The Guardian*, 2005. szept.16. <http://www.guardian.co.uk/world/2005/sep/16/israelandthepalestinians.warcimes> Internetről letöltve: 2008. május 20.

⁵⁴ Daniel Machover a PCHR nevében eljáró ügyvéd vizsgálatot követelt az attaséval szemben, illetve a rendőrség magatartása miatt. Utóbb a panaszt kivizsgáló Independent Police Complaints Commission (IPCC) megállapította, hogy a rendőrök a törvényeknek megfelelően jártak el, és nem talált bizonyítékot arra, hogy a rendőrök közül szivárogtatta volna ki valaki a tervezett letartóztatást. Paul, Celia: How Israeli General Avoided Arrest in UK. *The Independent*, 2008. február 20.

<http://arabnews.com/?page=4&section=0&article=106992&d=20&m=2&y=2008> Internetről letöltve 2008. május 19.

külügyminiszter, Szilvan Salom botrányosnak minősítette az esetet, Ariel Saron pedig Tony Blairrel való találkozásán vetette fel az ügyet, végül a brit külügyminiszter, Jack Straw hivatalosan bocsánatot kért a történetekért.⁵⁵

Az affér több jogi, illetve diplomáciai problémát is felvetett. Egyrészt Nagy Britannia és Izrael eltérő álláspontot képvisel a Genfi Egyezményeknek a megszállt területeken való alkalmazhatóságának kérdésében. Mint korábban láthattuk, Izrael elutasítja az egyezmény alkalmazandóságát e területek vonatkozásában, a brit bíróság viszont ezzel ellentétesen foglalt állást, és úgy vélte, hogy az 1957-es törvény alapján fennáll joghatósága az egyezmény súlyos megsértéseinek elbírálására. Másrészt felmerült a kérdés, hogy a brit hatóságoknak jogukban állt-e volna letartóztatni a repülőgép fedélzetén lévő tábornokot. A zsidó állam szerint a gép szuverén izraeli terület, és a rendőrök engedély nélküli fedélzetre lépése megsértette volna ezt az elvet, ezzel szemben a brit repülésügyi szakértők, illetve az Amnesty International szerint a landolást követően a fedélzeten tartózkodó személyek brit joghatóság alá kerülnek, ezért a rendőrök hibáztak, amikor nem kíséreltek meg a gépre feljutni.

Az incidens arra készítette az izraeli hatóságokat, hogy felkészüljenek a hasonló esetek elkerülésére, mivel egy ténylegesen meginduló eljárás esetén a zsidó állam jogi lehetőségei roppant korlátozottak lennének a beavatkozásra. Leginkább azok a tiszték voltak kitéve ilyen eljárásoknak, akik a második intifáda idején parancsnoki tisztséget töltöttek be, és katonai akcióik nagy publicitást kaptak. Mindezek alapján az IDF katonai ügyésze, Avi Mandelblit utazási iránymutatást készített, melyben eltanácsolta az ezredesi, illetve annál magasabb rangot betöltő katonatiszteknek az Angliába, Németországba, Spanyolországba, illetve olyan más nyugat-európai országba történő utazástól, ahol hasonló vádemelésekre lehetett számítani. Azoknak a katonatiszteknek, akik ragaszkodtak az utazáshoz, személyesen kellett konzultálniuk a főügyésszel. A fenti jogi lépések mellett Izrael diplomáciai offenzívába kezdett, hogy az európai államok töröljék el azokat a jogszabályokat, melyek lehetővé teszik az izraeli katonák elleni eljárásokat háborús bűnök alapján, a külügyminisztériumban pedig bizottság alakult a probléma kezelésére.⁵⁶

---

⁵⁵ Saron az ENSZ New Yorki csúcán a következő megjegyzéssel fogadta Blair meghívását az Egyesült Királyságba: „Igazán szeretném meglátogatni Nagy Britanniát. A baj csak az, hogy én, csakúgy, mint Almog tábornok sok évig szolgáltam az IDF-ben. Magam is tábornok vagyok. Úgy hallottam, Nagy Britanniában nagyon kemények a börtönök. Nem szeretném magamat az egyikben találni.” Sam Knight: Sharon snubs Blair over war crime warrants. *Times Online*, 2005. szeptember 16.

<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/uk/article567323.ece> Internetről letöltve: 2008. május 20.

⁵⁶ Vikram Dodd: UK Considers Curbing Citizens' Right to Arrest Alleged War Criminals. *The Guardian*, 2006. február 3. <http://www.guardian.co.uk/uk/2006/feb/03/humanrights.foreignpolicy> Internetről letöltve: 2008. június 01.

c) *További esetek*

Az Almog-ügyet követően jogvédő szervezetek bejelentették, hogy Angliában kezdeményezik más magas rangú tisztek letartóztatását is háborús bűnök miatt. A felelősségre vonni kívánt személyek közt szerepelt többek között Dan Haluc, vezérkari főnök, korábban a légierő parancsnoka és Mose Yaalon volt vezérkari főnök; ők a hadsereg jogi szakértőivel folytatott konzultáció után inkább nem utaztak az Egyesült Királyságba.

2006 végén *Moshe Yaalon*, volt vezérkari főnök ellen elfogatóparancsot bocsátott ki egy új-zélandi bíró a Doron Almoggal szemben is felhozott vádak alapján. Az eljárás jogalapját egyrészt Új-Zélandnak a Genfi Egyezményekből folyó kötelezettségeit implementáló 1958-as *Geneva Conventions Act*, másrészt az ICC-vel való együttműködést biztosító 2000-ben született *International Crimes and International Criminal Court Act* képezte. A tábornok ellen egy jogvédő szervezet által benyújtott kereset szerint Yaalon elismerte korábban, hogy részt vett a már említett Sehadeh elleni akció elrendelésében, ezért *prima facie* megállapítható bűnössége. Az eljáró körzeti bíró megállapította a bíróság joghatóságának fennállását, és elegendőnek találva a bemutatott bizonyítékokat, elfogatóparancsot bocsátott ki az éppen Új-Zélandra érkező Yaalon ellen.⁵⁷ A tábornok letartóztatására végül nem került sor, mivel az új-zélandi igazságügyi miniszter – konzultálva a legfőbb államügyész-helyetttel – bizonyítékok hiánya miatt felülbírálta a bírói végzést, és elrendelte az eljárás felfüggesztését. Tette ezt annak ellenére, hogy a törvények értelmében a miniszter hozzájárulására csak vádemelés esetén van szükség, letartóztatási parancs kibocsátásánál nincs. Az igazságügyi miniszter tagadta, hogy bármilyen együttműködés lett volna Izraellel az ügyben. Mindenesetre Yaalon zavartalanul lefolytatta tervezett programját.⁵⁸

A fenti esetek nyomán egy sor magas rangú izraeli mondta le külföldi programját jogi eljárástól tartva: *Aviv Kochavi*, a gázai hadosztály parancsnoka és a 2002-es Védőpajzs (Defensive Shield) nevű hadműveletben fontos szerepet betöltő dandártábornok egy neves

⁵⁷ Report: Yaalon Escapes Arrest in New Zealand. *YNet*. 2006. november 30.

<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3334597,00.html> Internetről letöltve: 2008. május 21.

⁵⁸ „I did not run away from anywhere and I don't intend to run away.” mondta Yaalon a sajtónak az eset kapcsán. Idézi: Macintyre, Donald: New Zealand Cancels Arrest Warrant for Israeli General. *The Independent*, 2006. december 2.

<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/new-zealand-cancels-arrest-warrant-for-israeli-general-426676.html> Internetről letöltve: 2008. május 21.

angol katonai akadémián tervezett tanulmányútját törölte,⁵⁹ *Avi Dichter* az izraeli hírszerzés korábbi feje és az Olmert-kormány közbiztonsági minisztere pedig 2007 végén állt el angliai magánjellegű programjától. Utóbbi esetet követően Izrael még nyomatékosabban kérte, hogy Nagy Britannia módosítsa a magánvád benyújtását szabályozó törvényeit.⁶⁰

Érdemes megemlíteni, hogy az Egyesült Államokban perek sorozata indult izraeli katonai akciókban (például a Shehadeh likvidálására irányuló műveletben) részt vevő izraeli hivatalos személyek, köztük *Avi Dichter*, illetve *Moshe Yaalon* ellen háborús bűnök miatt, illetve az okozott kár megtérítéséért.⁶¹ A bíróságok elutasították a kereseteket, mivel mind *Yaalon*, mind *Dichter* az izraeli kormány nevében járt el, így amerikai törvények értelmében mentességet élveznek a büntetőeljárás alól, de a panaszosok fellebbezést nyújtottak be, amelynek elbírálása még folyamatban van.⁶²

Összegzés

Áttekintve az univerzális joghatóság palesztin-izraeli konfliktussal összefüggésben való alkalmazásának egyes eseteit, megállapíthatjuk, hogy a diskurzus itt is legalább annyira átpolitizálódott, mint a konfliktus más vonatkozásaiban. Az egyik narratíva szerint az eddigi eljárások leginkább a zsidó állam stigmatizációját szolgálták, és ezek világosan mutatják az univerzalitás elvében rejlő veszélyeket, nevezetesen, hogy a panaszosok által szelektíven kiválasztott és manipulatív módon ismertetett esetek tárgyalásával, új fórumokon, a nemzeti bíróságok bevonásával lehet lejáratni Izraelt, mindezzel károsan befolyásolva az államközi kapcsolatokat. A másik megközelítés ezzel szemben azt mondja, hogy azért történtek kísérletek a feltételezett elkövetők felelősségre vonására külföldön, mert Izrael nem tesz meg mindent a jogsértés gyanús esetek kivizsgálása érdekében, és nem biztosít megfelelő jogorvoslatot az áldozatoknak.

⁵⁹ Katz, Yaakov: IDF Officer Cancels Trip; Fears Arrest. *The Jerusalem Post*, 2006. február 26.
<http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1139395494552&pagename=JPost%2FJPArticle%2FShowFull>
Internetről letöltve: 2008. május 21.

⁶⁰ Katz: i. m. A belügyminiszter elmondta, hogy az igazságügyi miniszter hozzájárulását megkívánó bűncselekmények esetén megfontolják az érvényben levő jogszabályok felülvizsgálatát. Bayers, David: 'War Crimes' Israeli Minister Cancels UK trip. *Timesonline*, 2007. december 6.
<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/uk/article3012503.ece> Internetről letöltve: 2008. május 26.

⁶¹ Az USA Legfelsőbb Bírósága kimondta, hogy a külföldieknek okozott károkozásról szóló törvény (*Alien Tort statute -1789*) alapján külföldiek is indíthatnak pert a nemzetközi jog bizonyos megsértései esetén. *Sosa v. Alvarez*, 542 US 692 (2004) Az ítélet teljes szövege elérhető: <http://supreme.justia.com/us/542/692/case.html>

⁶² U.S. District Court in Manhattan Clears *Dichter* in War Crimes Suit. *Haaretz*, 2007. május 3.
<http://www.haaretz.com/hasen/spages/855360.html> Internetről letöltve: 2008. június 1.

Többek szerint, ha Izrael valóban el szeretné kerülni katonái külföldi felelősségre vonását, inkább biztosítania kellene, hogy az állítólagos jogsértéseket megfelelő eljárás keretében vizsgálják, és hatékony jogorvoslati lehetőséget kellene adnia az áldozatoknak.⁶³ Ezzel szemben mások úgy vélték, hogy azzal, hogy Izrael igyekszik elkerülni az ilyen pereket, azt a benyomást kelti, hogy bűnös a felhozott vádakban, ezért megfutamodás helyett ki kellene használnia a fokozott médiaérdeklődést, és meggyőznie a közvéleményt akciói helyességéről.⁶⁴

A külső megfigyelőben az a benyomás alakulhat ki, hogy az univerzális joghatóság alkalmazására történt kísérletek a palesztin-izraeli konfliktus vonatkozásában nem mondhatók kifejezetten sikeresnek: az elvet felhívó eljárások legtöbbször megghiúsultak, nem egyszer a politikai nyomás miatt, vagy azért, mert a vélt elkövetőknek más módon sikerült elkerülniük a bíróság elé állítást. Ez a tendencia különösen a más konfliktusokban jogsértéseket elkövetők felelősségre vonásával összehasonlítva lehet szembetűnő, hiszen például a ruandai mészárlásokkal, illetve a délszláv válsággal kapcsolatban már születtek ítéletek az univerzális joghatóság alapján.⁶⁵

Azt sem az izraeliek, sem a palesztinok nem vitatják, hogy az univerzalitás mögött álló gondolat, azaz a legsúlyosabb bűntettek elkövetőinek felelősségre vonása követendő cél, azonban a közös nevezőre jutást megnehezíti, hogy a felek másként látják az egyes történéseket. Míg a zsidó állam szerint nem kétséges, hogy az izraeli katonatisztek elleni eljárások tárgyává tett intézkedések jogszerűek, és a terrorizmus elleni küzdelmet, illetve saját állampolgárainak védelmét szolgálják, addig a palesztinok ezeket rendszerint súlyos jogsértéseknek, háborús bűnöknek, vagy népirtásnak tartják. Mindazonáltal az ellentétes érdekek és törekvések ellenére is talán bizhatunk abban, hogy a körülmények feltárása végett az illetékes hatóságok által a jövőben lefolytatott körültekintő vizsgálatok és jogi eljárások, illetve az ezekből fakadó konzekvenciák levonása hozzájárulhat az elszenvedett sérelmek orvoslásához, és a konfliktusból kivezető út megtalálásához.

---

⁶³ Lásd pl. Levy, Gideon: London's Burning for Dichter. *Haaretz*, 2007. december 9.
<http://www.haaretz.com/hasen/spages/932411.html> Internetről letöltve: 2008. június 1.

⁶⁴ Friedman, Andrew: Lawsuits PR Opportunity for Israel. *YNet*, 2006. február 27.
<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3221542,00.html> Internetről letöltve: 2008. május 26.

⁶⁵ Roth, Kenneth: The Case for Universal Jurisdiction. *Foreign Affairs*, 2001. szeptember/október,
<http://www.globalpolicy.org/intljustice/general/2001/roth08.htm> Internetről letöltve: 2008. június 1.